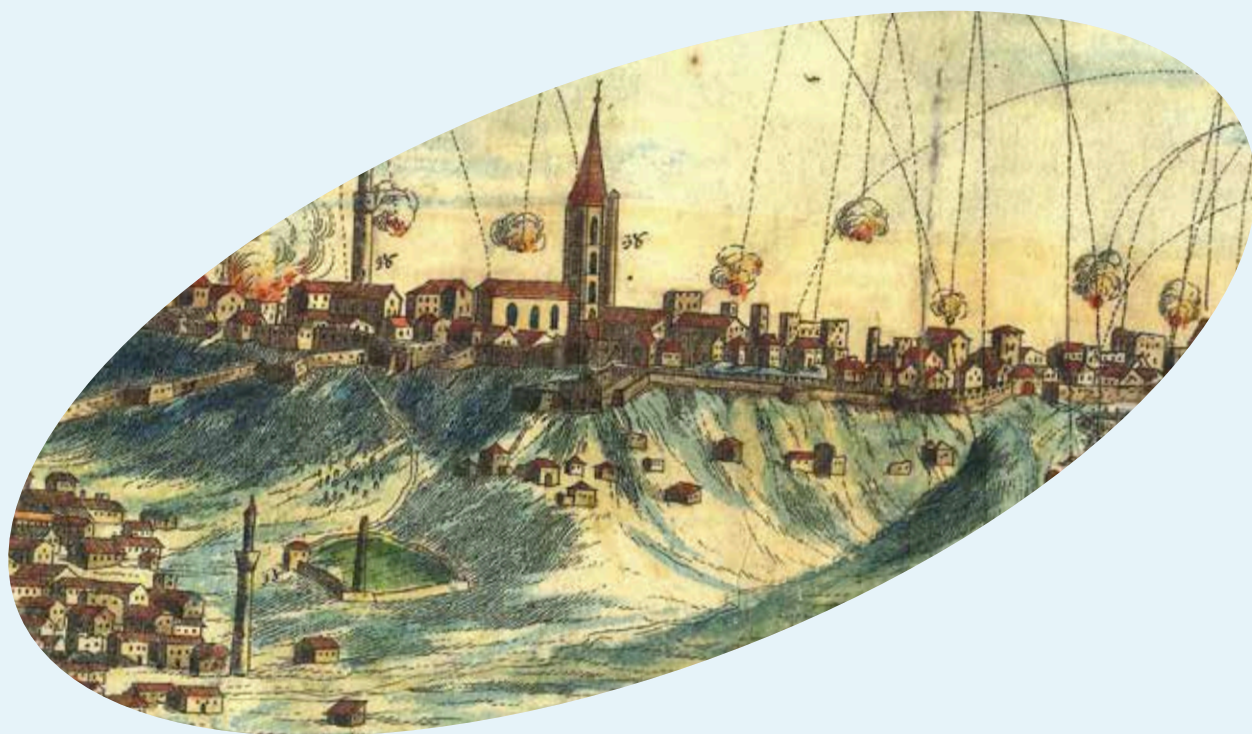
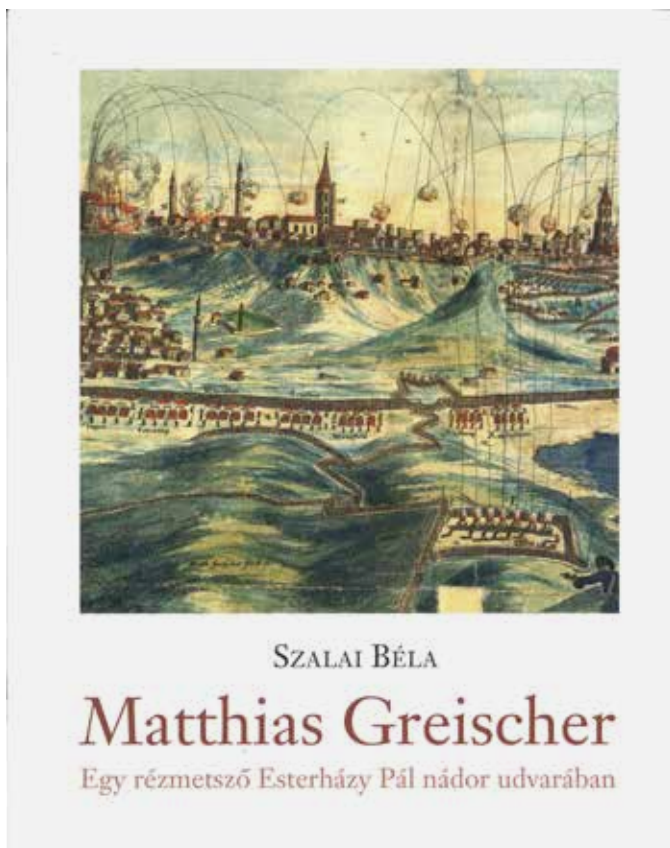

Milan Pelc

Bogato vrelo (vizualnih) informacija iz vremena oslobađanja Panonije od osmanske vlasti

Béla Szalai, *Matthias Greischer, An Engraver to the Court of Palatine Pál Esterházy / Egy rézmetsző Esterházy Pál nádor udvarában*, Budimpešta: Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ – Kossuth Kiadó, 2020., 247 str.

ISBN 978-963-544-015-3

Tko god se bavi poviješću habsburških zemalja u kasnom 17. stoljeću ne može zaobići grafičke listove Matthiasa Greischera (1659. – 1697.), podrijetlom iz Kranjske, koji je kao mladi umjetnik, neko vrijeme rame uz rame s Vitezovićem, između 1678. i 1681. u Valvasorovoj grafičkoj radionici stjecao iskustva i vještine profesionalnoga bakropisca. Greischerovi bakropisi jednako su važni i za slovensku i za mađarsku i za hrvatsku povijesnu znanost, odnosno za bolje razumijevanje političkih zbivanja na području tadašnje Habsburške Monarhije. Naravno, osobita je važnost Greischerova grafičkog opusa, nastaloga dobrim dijelom u okvirima suradnje na izdavanju Valvasorovih djela, za kulturnu povijest susjedne Slovenije. Otkupom Valvasorove knjižnice i grafičke zbirke za biskupa Aleksandra Mikulića, Zagrebačka biskupija postala je dionikom te transnacionalne kulturne aktivnosti, u kojoj je svoju nemalu ulogu odigrao Pavao Ritter Vitezović. Zahvaljujući mudroj odluci biskupa Mikulića da otkupi Valvasorovu knjižnicu i grafičku zbirku, dobar dio grafika Matthiasa Greischera čuva se danas u Zagrebu.

U izdanju Mađarske akademije znanosti objavljena je opsežna monografska obrada Greischerova opusa iz pera Béle Szalaija, koju ovdje predstavljam ne samo zbog važnosti Greischera i njegova djela u povijesti grafike i vizualnih komunikacija kasnog 17. stoljeća na području srednje Europe nego i kao uzoran primjer pregledne i svestrane monografske obrade opusa jednog manje poznatoga „lokalnog” umjetnika,

koja računa s internacionalnim korisnicima. Knjiga je objavljena dvojezično: na mađarskom i engleskom jeziku. Autor monografije Béla Szalai poznat je našim stručnjacima po veoma opsežnom djelu o vedutama gradova na području povijesnoga ugarskog kraljevstva od 1515. do 1800. (*Magyar várak, városok, falvak metszeteken 1515-1800*). To četverosveščano djelo, objavljeno u Budimpešti između 2001. i 2017., izvrstan je izvor svakovrsnih pisanih i vizualnih informacija o gradovima Ugarskoga Kraljevstva. Kao zanimljivost ovdje valja spomenuti da Szalai (rođen 1940.) nije povjesničar umjetnosti, niti dolazi iz uobičajenih akademskih krugova kojima je bavljeno tom vrstom posla rutinska zadaća. Szalai je građevinski inženjer, stručnjak za javni prijevoz, bivši generalni direktor mađarskih cesta i zamjenik ministra transporta. Povijest umjetnosti zanimala ga je čitav život kao hobi, a tek je pri kraju svoje poslovne karijere punu pozornost mogao usmjeriti onome što ga je najviše zanimalo (a zacijelo je povezano i s njegovim primarnim zanimanjem za ceste, transport, naselja i sl.) – topografskim prikazima iz ugarske prošlosti. O njima je objavio više od 20 knjiga i niz znanstvenih radova (između ostaloga i članak „Prikazi ugarskih gradova u kartografskim djelima Domenica Zenoiija i Paola Furlanija” u zagrebačkom časopisu *Kartografija i geoinformacije*, 18/2012.).

Monografija o Greischeru rekonstruira, koliko je moguće na temelju dostupnih izvora, umjetnikov životopis i donosi iscrpan katalog njegovih djela. Nakon Valvasora drugi

je važan Greischerov mecena i naručitelj bio ugarski magnat i palatin Pavao Esterházy, mnogim vezama povezan s Hrvatskom. Spomenimo kao usputni kulturnopovijesni kuriozitet da je Esterházyjev sin Ladislav pohađao isusovačku akademiju u Zagrebu, gdje je doktorirao filozofiju 1681. Otprilike u to doba, ili malo kasnije, Greischer je napustio Bogenšperk. Nekoliko godina, do 1687., djeluje kao samostalni grafičar i nakladnik u Beču (tu se oženio kćeri uglednoga bečkog nakladnika grafika Johanna Martina Lercha), da bi nakon toga prešao na dvor Esterházyja u Željezno (Eisenstadt, Kismarton), gdje se spominje kao geograf i grafičar. Svjestan važnosti Greischerove suradnje s Valvasorom i njegove djelatnosti kao samostalnog grafičara i nakladnika u Beču, Szalai je težište svoje monografije ipak stavio na njegovo djelovanje u službi Esterházyja, koje do sada u znanstvenoj literaturi nije dobilo odgovarajuću pažnju. U Esterházyjevoj službi Greischer je osim brojnih veduta obiteljskih utvrda, gradova i palača, izradio 117 ilustracija za knjigu o čudotvornim slikama Bogorodice, objavljenu 1690., u kojoj su i opisi s prikazima nekoliko milosnih Gospinih slika s područja Hrvatske (Remete, Trsat, Župa dubrovačka). Hrvatskim čitateljima bilo je možda poznatije Esterházyjevo nabožno djelo o subotnjim pobožnostima Bogorodici, koje je zauzimanjem grofice Marije Magdalene Nadaždi Drašković prevedeno na hrvatsku kajkavštinu i objavljeno u tiskari Pavla Rittera Vitezovića u Zagrebu 1696. pod naslovom *Szobottni kinch Blasené Devicze Marie ali Pobosnozt za szobottne vszega letta dneve*.

Ovo navodim kao jedan od mnogih primjera isprepletenosti kulturnih odnosa na području Ugarske i sjeverozapadne Hrvatske. U tom sklopu valja promatrati i djelovanje kranjsko-ga grafičara Matthiasa Greischera.

U monografiji Szalai je pouzdano razriješio niz nedoumica vezanih uz Greischerovu biografiju. Na temelju arhivskih istraživanja uspio je osvjetliti njegove aktivnosti nakon 1690., kad mu se iznenada gubi trag u svijetu grafike. Szalai je pronašao podatke koji dokazuju da je Greischer te godine angažiran kao građevinski inspektor u Budimu, gdje je nakon izгона Osmanlija trebalo provesti mnogo zahvata na obnovi grada. Njegova uža specijalnost bila je geometarska izmjera, za koju je bio osposobljen kao crtač i graver zemljopisnih karata odnosno planova bitaka. Za neke od njih, a posebice plan osvajanja i opsade Budima, dobivao je predloške od suvremenih vojnih inženjera, s kojima je usko surađivao. Naposljetku, Szalai je u *Matriculi defunctorum* župne crkve u Budimu pronašao podatak o Greischerovoj sahrani 7. siječnja 1697. Time su definitivno uklonjene nedoumice o datumu Greischerove smrti, koji se ranije stavljao u 1689. ili 1712. godinu.

Greischerovi grafički listovi velike su rijetkosti. Dobrim su dijelom unikati, sačuvani (jednako kao i zemljovid sjeverne Hrvatske Stjepana Glavača iz 1671.) jedino u Valvasorovoj grafičkoj zbirci u Zagrebu. Njihovom prezentacijom Szalai je dao i znatan doprinos popularizaciji te najvažnije povijesne grafičke zbirke u ovom dijelu Europe. Objavljivanjem

grafičkih listova i kritičkom rekapitulacijom Greischerove sveukupne djelatnosti u ovoj monografiji dobili smo vrijedan priručnik vizualne građe i bogato vrelo informacija o važnim mjestima i događajima iz zajedničke monarhijske povijesti u kritičnom vremenu oslobađanja Panonije od osmanske vlasti. [×](#)